

۱۳۳۷ ت. ۱

۹۴ ع. ۷

سلسله تکتنگاشت‌های
الگوی اسلامی ایران پیشرفت

آزادی اندیشه و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ی عرصه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سرشناسه	: دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، ۱۳۴۴ -
عنوان	: آزادی اندیشه و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران
مکان نشر	: تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت، ۱۳۹۳.
مشارکت‌گران	: ۸۳-مصور، جدول، نمودار.
فروست	: سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی ایرانی پیشرفت: ۴۵.
شابک	: ۵۰۰۰-۹-۲۸-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فارسی مختصر
یادداشت	: نام این اثر در نشانی: http://olgalai.ir قابل دسترسی است
یادداشت	: ۴-اب: رو به انتشار، مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت منتشر شده است.
یادداشت	: ۶-کتابخانه: هی. ۶
شناسه افزوده	: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
شناسه افزوده	: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت
رده بندی کنگره	:
رده بندی دیویی	:
شماره کتابشناسی ملی	:
۲۷۸۲۸۲۲	:

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت:
آزادی اندیشه و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران

نگارش: دکتر سید جلال دهقانی فیروزآبادی (استاد روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی)

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نوبت چاپ: اول، مهرماه ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹-۲۸-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۵۰۰۰ ریال

تلفن: ۰۲۱ ۸۸۶۳۴۰۰۸ - ۰۲۱ ۸۸۰۱۴۶۴۸

www.olgou.ir

Email: olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل‌احمد، روبه‌روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه‌های بیان‌شده در این تک‌نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیشگفتار

تعیین مبانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارکت گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرز و بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه جانبه و پایدار خواهد بود که مبانی اسلامی و اقتضائات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تاسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار صدها مقاله، پژوهش و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثاری را به صورت تک‌نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید. تک‌نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه مبسوط است که توسط یک پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک‌نگاشت از نظر حجم و محتوا - فایده مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه مورد بررسی می‌گشاید.

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات مشخص منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزوی است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان و اهل فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک‌نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رساندند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

۷	چکیده
۹	مقدمه
۱۰	معنا و مفهوم آزادی اندیشه
۱۲	مختصات و الزامات آزادی اندیشه
۱۳	محیط روانی و اجتماعی مساعد
۱۳	آزادگی
۱۴	عدم تعین و زوال پذیری
۱۴	تعلق به همه انسان ها
۱۵	تعلق به عمل و نظر
۱۵	آزادی بیان
۱۵	تلازم اسلام و آزادی اندیشه
۱۲	معنا و مفهوم منافع ملی
۱۶	تعریف
۱۸	عناصر و ارزش ها
۱۹	حفظ امنیت ملی
۲۰	حفظ تمامیت ارضی
۲۰	حفظ حاکمیت ملی و استقلال
۲۲	حفظ نظام جمهوری اسلامی
۲۳	صیانت از ملت ایران
۲۳	توسعه و رفاه اقتصادی
۲۵	کسب اعتبار بین المللی
۲۷	کسب و افزایش قدرت ملی
۲۹	حفظ کیان اسلام
۳۰	وحدت جهان اسلام
۳۲	تشکیل جامعه جهانی اسلامی
۳۳	انواع منافع ملی
۳۴	منافع دفاعی و امنیتی
۳۴	منافع معطوف به نظم جهانی و نظام بین الملل

۳۴	 منافع اقتصادی
۳۴	 منافع اریثولوژیک
۳۵	 اهمیت دولت و منافع ملی
۳۵	 منافع بودی
۳۵	 منافع حراتی
۳۵	 منافع مهم
۳۵	 منافع عادی
۳۷	 نسبت آزادی اندیشه به منافع ملی
۳۷	 تعیین محتوای منافع ملی
۳۹	 تعیین عناصر و ارزش های مقوم منافع ملی
۴۰	 تعقیب و تأمین منافع ملی
۴۵	 جمع بندی و پیشنهادات
۵۲	 منابع

چکیده

اگرچه به دلیل مقام ثبوت، امکان تصور آزادی به صورت محض و مطلق وجود دارد، اما در مقام اثبات، با یک ارزش و ابعاد وجودی انسان انضمامی می‌شود؛ به گونه‌ای که در عالم خارج، در ترکیب ارزش آزادی با سایر ارزش‌های انسانی، انواع مختلف آزادی مضاف تحقق می‌یابد. آزادی اندیشه از مهم‌ترین گونه‌های آزادی مضاف است که نقش تعیین‌کننده‌ای در سعالر سعادتر انسان دارد. از سوی دیگر، منافع ملی، به معنای والاترین ارزش و عالی‌ترین آرمانی که جمهوری اسلامی ایران در سیاست خارجی تعریف و تعقیب می‌کند، یکی از ارزش‌های حیاتی آن به شمار می‌رود.

هدف این نوشتار نسبت‌سنجی دو ارزش آزادی اندیشه و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران است. استدلال خواهد شد که تعریف، تعیین، محتوا، عناصر و ارزش‌های مقوم منافع ملی واقعی و تعقیب و تأمین موفق آن مستلزم آزادی اندیشه در هر دو سطح تصمیم‌گیری و تحلیل‌گری در سیاست خارجی است. زیرا تعیین، تعیین، تعقیب و تأمین منافع ملی واقعی، مستلزم آزادی تصمیم (توان و امکان انتخاب منافع بهینه)، تشخیص (توان و امکان تعیین و ترجیح منافع و ارزش‌ها)، تصدیق (توان امکان تعیین مصادیق منافع و انطباق منافع و ارزش‌های انتخابی با منافع و ارزش‌های واقعی)، و تنفیذ (توان و امکان به کارگیری بهترین ابزارها و سازوکارها) است که در پرتو آزادی اندیشه محقق و عملی می‌شود.

مقدمه

آزادی اندیشه مشتمل بر آزاداندیشی، یک استعداد فطری و موهبت الهی است؛ استعدادی که هر انسان به واسطه انسان از آن برخوردار است و با آن زاده می‌شود. این استعداد در شرایط مساعد درونی و بیرونی (اعم از طبیعی و اجتماعی) امکان بروز و تحقق می‌یابد. از این رو، کلیه ساختارهای وجودی و اجتماعی انسان تجلی‌گاه و عرصه ظهور و بروز آن است. اما عرصه اجتماع و زندگی اجتماعی بشر به شدت تحت تأثیر این استعداد و قابلیت ذاتی انسان قرار می‌گیرد. حوزه سیاست و امر سیاسی نیز به طور سلیبی و ایجابی متأثر از آزادی اندیشه و آزاداندیشی می‌باشد؛ زیرا بود یا نبود آن در عرصه جامعه و سیاست به شدت امر سیاسی و نظم سیاسی و به تبع آن سامان و سازمان سیاسی را متأثر می‌سازد. بر این اساس، آزادی اندیشه در هر دو ساختار عمادی و اجرایی بر سیاست تأثیر می‌گذارد و به ماهیت، ابزار، اهداف و غایت آن شکل می‌دهد، به گونه‌ای که نمی‌توان از آزادی اندیشه سخن گفت اما از سیاست سخنی به میان نیاورد؛ زیرا سیاست مهم‌ترین وجه و ساخت حیات اجتماعی انسان است که با اندیشه و تفکر درهم آمیخته است. از میان انواع و ابعاد مختلف سیاست و زندگی سیاسی نیز سیاست خارجی از اهمیت، منزلت و ضرورت افزون‌تری برخوردار است؛ زیرا مرگ و زندگی یک ملت و کشور در سرو آن است. پس سیاست خارجی مستلزم اندیشه بسیار و زیاد اندیشیدن است. در کانون سیاست خارجی (اعم از نظری و عملی) نیز منافع ملی (اعم از مفهوم تحلیلی و ارزش کانونی) قرار دارد. این نوشتار در پی پرداختن به رابطه و نسبت بین آزادی اندیشه و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران است؛ رابطه‌ای که شاید در نگاه نخست چندان معنادار و مهم به نظر نیاید، اما همان گونه که توضیح داده خواهد شد، ارتباط وثیق و استواری بین این دو برقرار است که باید مورد تفکر و تأمل اندیشه‌ورزان آزاده و آزاداندیشان متعهد قرار گیرد. واکاوی

نسبت بین آزادی اندیشه و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران، خود مستلزم تبیین، هرچند مختصر و مجمل، این دو مفهوم است. از این‌رو، نخست به تبیین نظری مفهوم آزادی اندیشه و منافع ملی به‌طور عام و جمهوری اسلامی ایران به‌طور خاص می‌پردازیم تا زمینه نسبت‌سنجی این دو فراهم آید.

معنا و مفهوم آزادی اندیشه

«آزادی اندیشه»، به لحاظ واژگانی از دو واژه «آزادی» و «اندیشه» تشکیل شده است. از نظر مفهومی نیز، آزادی اندیشه از نوع آزادی‌های مضاف است که ارزش انسانی اندیشه را با ارزش آزادی در هم می‌آمیزد، به گونه‌ای که تعریف و تبیین آزادی اندیشه بدون توضیح دو مفهوم آزادی و اندیشه میسر و ممکن نخواهد بود. از این‌رو، تلاش می‌شود، مفهوم آزادی اندیشه بر مبنای تعریف دو مفهوم آزادی و اندیشه تبیین گردد.

در جهان‌بینی اسلامی، آن‌گونه که استاد مطهری استدلال می‌کند، آزادی به‌عنوان یک حق فطری و الهی، گوهر انسان است، زیرا بشر مختار و آزاد آفریده شده است، یعنی به او عقل و فکر و اراده داده شده است (مطهری، ۱۳۷۴، ج ۱: ۳۸۵). از این‌رو، «آزادی یعنی اختیار، و انسان در میان موجودات تنها موجودی است که خود باید راه خود را انتخاب کند» (مطهری، ۱۳۶۷: ۳۴۷). این آزادی و اختیار شامل کلیه شئون فردی و اجتماعی انسان حتی دین و عقیده نیز می‌شود. به‌طوری‌که «از نظر اسلام، اعتقاد و ایمان به خدا مساوی است با اینکه انسان آزاد و مختار باشد» (مطهری، ۱۳۶۰: ۷). کوتاه سخن آنکه، «آزادی یعنی اینکه مانع برای بروز استعدادهای کلی افراد بشر وجود نداشته باشد» (مطهری، ۱۳۶۷: ۵۴).

تعریف استاد مطهری از آزادی، بیانگر و معرف آزادی منفی است، در حالی که آزادی مثبت به‌معنای وجود شرایط مساعد برای فعلیت یافتن استعدادها فطری بشر در جهت کمال انسانی را نیز باید ملحوظ داشت (مقایسه کنید با: برلین، ۱۳۶۸: ۲۳۶-۲۳۷). بر این اساس، با تلقی آزادی منفی و آزادی مثبت به‌عنوان دو وجه و مرتبه آزادی، و نه دو نوع مستقل از آزادی، می‌توان آن را این‌گونه تعریف کرد: وجود شرایط لازم و نبود موانع درونی و بیرونی برای فعلیت یافتن استعدادها فطری بشر جهت رسیدن به کمال انسانی.

بنابراین در تعریف و درک معنا و مفهوم آزادی، علاوه بر انسان به‌عنوان فاعل مختار